

Tilshunoslikda Va Badiiy Asarda “Nuqtai Nazar” Tushunchasi

Axundjanova Mohira Azamovna¹, Sotvoldiyeva Muattarxon Ikromjon qizi²

Anatatsiya: Mazkur maqolada “Tilshunoslikda nuqtai nazar tushunchasi nima ekanligi hamda uning o‘zbek va ingliz tillaridagi farqlari” haqida fikr-mulohazalar keltirildi.

Kalit so‘zlar: nuqtai nazar, til, tasvir, obyektiv, idrok, qarash, tasvir-tarjima, prognoz, nisbiy.

KIRISH

Nuqtai nazar tufayli idrok etilishi mumkin bo‘lmagan ob’ektlarning istiqbolli qisqarishi mavjud. Nuqtai nazar falsafiy ta’limotida G.V.Leybnits, U.Jeyms, P.A.Florenskiy, P.Valeri, X.Ortega i Gasset va boshqalar kabi mutafakkirlarning eng ko‘zga ko‘ringan hissalarini bor. Nuqtai ana shunday tushunchalar bilan bog‘liq. "perspektiv", "aspekt", "ko‘rinish", "dunyoqarash" (Weltanschauung), "pozitsiya", "masofa" va boshqalar. Falsafada G.V.Leybnits teatr surati, jahon teatri (theatrum mundi) sifatida namoyon bo‘ladi, nuqtai nazar faqat monadada - tana, tirik, harakat, faol plastik kuchda mumkin. Har bir insonning dunyoga ma’lum, ehtimol hali namoyon bo‘lmagan nuqtai nazari bor. "Ong" emas, balki tana qiyofasi ichki nuqtai nazarni shakllantiradi. Har bir dunyo ma’lum bir nuqtai nazardan belgilanadi, shuning uchun ko‘plik. Nuqtai nazar avvaldan mavjud, shuning uchun butun dunyo faqat qarashlar yig‘indisidir. n.o. Florenskiyning fikri shundan iboratki, mumkin bo‘lgan nuqta tasvirlari-munosabatlarini yig‘ish. Nuqtai nazarning o‘rnatilishi uni dunyoni (koinotni) istiqbolli egallash uchun zarur bo‘lgan kuchlarning boshlanishi, manbai, joylashuvi yoki kesishishi sifatida fazo-vaqt kontinuumida lokalizatsiya qilish uchun qanday ramziy mazmunga ega ekanligiga bog‘liq. Boshqacha qilib aytganda, nuqtai nazar topologik o‘lchovga ega, ya’ni u boshlanishi va oxirini ko‘rsatish uchun zarur bo‘lgan tasvir-tarjimalardan iborat. Nuqtai dunyoga o‘ziga xos fazilatlar shaklida prognoz qilinadi. Barcha nuqtai nazarlarni ikki turga bo‘lish mumkin: yagona nuqtai nazar va alohida, nisbiy. Birinchisi, metafizik yoki transsendental, uning o‘zgarishligi - yuqoriga ko‘tarilishi, ko‘rishning o‘ziga xosligi, "Xudoning ko‘zi" kabi hamma joyda mavjudligi. Men har doim bu ko‘zni egallashga harakat qildim va shu bilan dunyoni yaxlit, yagona va oxir-oqibat sanab o‘tiladigan tasvirga "qo‘lga kiritdim". Ikkinchi nuqtai nazarning o‘rni dunyodan tashqarida emas, balki o‘z-o‘zidan prognoz qilingan: siz o‘rnatmoqchi bo‘lgan masofaga qarab, u har doim ham mumkin, dinamik, harakatchan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Hozirgi o‘zbek adabiyoti kundan-kunga o‘zining nafaqat mavzu ko‘lami, mazmun-mohiyatning, balki badiiy adabiyotning birinchi unsuri sanalgan til xususiyatlari bilan yangilanib bormoqda. O‘tgan asrning 80-90- yillaridayoq olib borilgan tadqiqotlar hamda o‘sha davrda yaratilgan asarlar badiiy nutqda muallif nutqining vazifalari kengayganligini ko‘rsatadi. Muallif nutqi voqelikni faqatgina to‘g‘ridan-to‘g‘ri bayon etib qolmasdan: “endi u mazkur vazifasiga qo‘shimcha ravishda bir yo‘la voqelikni baholash, personajlarga munosabat bildirish, qahramonning ichki kechinmalarini chuqurroq tahlil etish, nuqtai nazar ko‘lamini yanada kengaytirish kabi xizmatlarni ham ado eta boshladi” [5,436]. Qo‘shimcha vazifalaridan biri nuqtai nazar ko‘lamining kengaytirish xususiyatiga alohida e’tiborimizni qaratamiz. Chunki kitobxon muallifning o‘ziga xos fikrlash qobiliyati, ya’ni nuqtai nazari yordamida badiiy adabiyotning asosiy vazifasi hisoblangan olamni to‘g‘ri anglay olish imkoniyatiga erishadi. “Nuqtai nazar” iborasi o‘zbek tilining izohli lug‘atida quyidagi ikki ma’noni anglatadi: 1) qarashlar sistemasi, voqea va hodisalarni anglash usuli; konsepsiya; 2) jihat, tomon. [1,208]. Badiiy asarda nuqtai nazar to‘rt xil shaklda namoyon bo‘lishi mumkin: 1) yozuvchi nuqtai nazari; 2) “men” hikoyachining nuqtai nazari; 3) o‘zganing nuqtai nazari; 4) qahramon nuqtai nazari. Ularning har birini qisqacha izohlab o‘tamiz. Tabiiyki, barcha turdagi butun bir badiiy asar muallif nuqtai nazari asosida yaratiladi. Shuningdek, asarda muallifga tegishli bo‘lgan so‘z o‘z mazmuniga ko‘ra yozuvchi nuqtai nazari ifodalaydi va axborot berish vazifasini bajaradi. Bugungi o‘zbek nasrining peshqadam vakillaridan bo‘lgan Erkin A‘zam qissa va hikoyalarida ham adibning olamni qanday idrok etishi va qanday munosabat bildirishi ko‘rinadi. Yozuvchi nuqtai nazari bevosita va bilvosita muallif nutqi shakllaridan foydalaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

XX asrning 80-90-yillariga kelib, badiiy asarda muallif nutqining vazifasi kengayib bordi. Muallif tasvirlayotgan voqea-hodisalarga o‘z fikrini bildirib yoki asarini shunchaki bayon qilib emas, balki kitobxonni fikrlashga undashi lozim. “Demak, avtorning tasvirlanayotgan voqea va qahramonlarga loqaydligi loqaydlik, betaraflik emas, balki, o‘quvchining fikrini aktivlashtiruvchi, qalb zarbini harakatga keltiruvchi vositadir” [11,94]. Shu orqali ham muallif, ham kitobxon nuqtai nazari shakllanib boradi. Yozuvchi xolis hikoyachi vazifasini bajaradi hamda asar ta’sirchanligiga erishgan bo‘ladi. Rus adibi L.Tolstoy muallifning nuqtai nazari ya’ni, tasvirlanayotgan voqelikka nisbatan o‘z munosabati muhimligini

¹ FarDU o‘qituvchisi

² FarDU o‘qituvchisi

quyidagicha izohlaydi: “badiiy asarning butunligi faqat g’oyaning birligi, qatnashuvchi shaxslarning ishlanganligi kabilardangina iborat emas, balki avtorning butun asarga singdirib yuborgan voqelikka nisbatan o’z munosabatining ravshanligi va aniqligidan iboratdir” [5,969]. Agarda muallif voqelikka o’rinli yoki o’rinsiz aralashaversa, asar mohiyatiga salbiy ta’sir etib qo’yishi ham mumkin. Shu jihatdan qaralganda, ro’y berayotgan voqea-hodisalar qahramonlar qarashlari orqali ifodalangan o’rinlarda muallif qahramon qalbiga singib kirib, o’z nuqtai nazarini qahramon nigohi bilan ko’rish va ifodalashga intiladi. O’zbek adabiyotida o’tgan asrning 80-90-yillarida personaj nuqtai nazari ilgari surilgan asarlarning soni ko’payganini ko’rishimiz mumkin. Muallif nutqi tarkibida qahramon nuqtai nazarining ifodalanishi XX asr boshlarida A.Qodiriy, Cho’lpon, Oybek, A.Qahhor kabi ijodkorlardan boshlanib, mustaqillik yillariga kelib, O’Hoshimov, M.M.Do’st, M.Mansurov, O.Muxtor kabi yozuvchilar asarlarida kuzatiladi. Ushbu maqolada Erkin A’zam qissalari asosida shu kabi jihatlarni ko’rib chiqamiz.

XULOSA

Nuqtai nazar tasvirlangan dunyoda (vaqt ichida, makonda, ijtimoiy -mafkuraviy va lingvistik muhitda) "kuzatuvchi" (hikoyachi, hikoyachi, xarakter) pozitsiyasi, uning dunyoqarashini belgilaydi - "hajm" ga nisbatan (maydon) ko'rish, xabardorlik darajasi, tushunish darajasi) va idrok etilganlarni baholash nuqtai nazaridan va muallifning bu mavzu va ufqqa bahosini ifodalaydi. Nuqtai nazar kontseptsiyasi kelib chiqishi rassomlar va yozuvchilarning aksidan va san'atshunoslikdan kelib chiqqan (G.Flaubert va G. deMopassant tajribalarini inobatga olgan Genri Jeymsning hukmlari, O. Lyudvig so'zlari). va F. Spilxagen; L. Tolstoyning "diqqat" tushunchasi), ilmiy atama sifatida - avangard tendentsiyalari bilan bog'liq bo'lgan va "hikoya qilish texnikasini" o'rganishga qaratilgan filologik tadqiqotlarda paydo bo'lgan 20 -asr hodisasi ("yangi tanqid", P. Labbokning "Roman san'ati" bilan boshlangan, 1921) va madaniyat falsafasida (P A. Florenskiy, X. Ortegai-Gasset), shuningdek "dunyoqarash nazariyasida" va atrof -muhit "M. M. Baxtin (" Estetik faoliyatda muallif va qahramon ", 1924). Tasvirlangan dunyo ichidagi va uning tashqarisidagi "pozitsiyasi" tubdan boshqacha ma'noga ega va shuning uchun "nuqtai nazar" atamasini bu ikki holatda bir xil ma'noda ishlatib bo'lmaydi. Adib qissalarida turli toifalarga mansub odamlar qatnashadi. Uning maqsadi, matlabi, orzu-jihati o'ziga xos tarzda tasvirlanadi. Xulosa qilish mumkinki, Erkin A'zam o'zbek adabiyotida birinchilardan bo'lib muallif nutqi bayoniga qahramon ovozini olib kirdi, uning so'zlarini qo'lladi. Ayni chog'da, bu chatishuv bayon ohangini nutq manerasini, ohang yo'nalishini bir tizimga solib, yozuvchi uslubining orginalligini belgiladi. Shuningdek, badiiy asarda nuqtai nazar xarakter yaratishda o'z mujassamini topadi.

REFERENCES

1. Khoshimova, N. A. (2021). ASSOCIATIVE FIELDS OF THE COLLECTIVE AND INDIVIDUAL CONSCIOUS. *Theoretical & Applied Science*, (5), 436-439.
2. Bahridinov, M. M., Turgunov, D. B., & Tojiboyev, I. M. (2020). SOME PROBLEMS OF LEXICAL INVESTIGATION OF THE NOVEL ULYSSES BY JAMES JOYCE. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(1), 208-212.
3. Isaqjon, T. (2022). Strategies and techniques for improving EFL learners' reading skills. *Involta Scientific Journal*, 1(11), 94-99.
4. Madaliyevna, I. S., & Khasanovna, G. D. (2021). Comparative study of “assessment system” in the semantic field of “education”. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 969-973.
5. Hoshimova, N. A. (2020). Ingliz va o'zbek tillarining funktsional uslublari. *Молодой ученый*, (19), 584-585.
6. Xoshimova, N. (2019). External factors of associations' individuality. *Scientific journal of the Fergana State University*, 2(2), 134-136.
7. Muhammadiyeva, H., Mahkamova, D., Valiyeva, S., & Tojiboyev, I. (2020). The role of critical thinking in developing speaking skills. *International Journal on Integrated Education*, 3(1), 62-64.
8. Azamovna, A. M. (2021). Solution Of Logistics Issues on The Basis of Intellectual Analysis Methods of Suppliers. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 3, 151-152.
9. Ahundjanova, M. (2022). THE NEEDS FOR IMPROVING LEARNERS' AUTONOMY IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES—AS A KEY FACTOR TO BOOST LANGUAGE LEARNERS. *Science and innovation*, 1(B6), 390-392.
10. Nozima, G. (2021). Замонавий тилшуносликда термин тушунчаси ва кўп компонентлик терминларнинг тахлили. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 2(6).
11. Madaliyevna, I. S., & Khasanovna, G. D. (2021). Comparative study of “assessment system” in the semantic field of “education”. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 969-973.
12. Mirzaaliyev, I., & Oxunov, A. (2021). EKVIVALENTSIZ LEKSIKANING O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA IFODALANISHI. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 209-212.
13. Абдухалимова, С. (2022). THE CONCEPT AND CONTENT OF INTERCULTURAL DISCOURSE. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 5(4).
14. Pakirdinova, S. A., & Qurbonova, M. (2019). IJTIMOYIY TARMOQLAR OMMALASHUVI. *Интернаука*, (36), 70-72.